

บทบาทของมหาวิทยาลัยสงฆ์กับการจรโลงพระพุทธศาสนา The Role of Buddhist University and the Establishment of Buddhism

พระสุรินทร์ โสโร (พรหมช่วย)^๑

บทคัดย่อ

การศึกษาสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียนการสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีระบบและสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงตั้งสถาบันมหาธาตุวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ในด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการชั้นสูง

นิสิตที่เรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้เรียนหลักสูตรพระพุทธศาสนา และวิชาวิปัสสนากรรมฐานซึ่งบังคับเรียนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติและพระนิสิตก่อนจบการศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตร์ต้องไปปฏิบัติศาสนกิจ ๑ ปีเพื่อไปสนองกิจการพระสังฆาธิการและกิจการพระพุทธศาสนาด้วยการเป็นครูสอนศีลธรรมในโรงเรียนและอบรมสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน โดยเฉพาะการสอนหลักพระพุทธศาสนา วิชาวิปัสสนากรรมฐาน เรียนมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่ากับได้รักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่คู่ชาติตลอดไป

คำสำคัญ : การเรียน, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรรมฐาน, พระพุทธศาสนา.

^๑หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

Abstract

King Rama V believed that education was the most important and he started to reform the education system as other civilized nations did. The people had a chance to study systematically. For monks and novices, he encouraged and supported them to study both Scripture and modern subjects concurrently. Under his patronage, Mahathat College was established in B.E. 2432, and later in 2439, its name was changed to 'Mahachulalongkorn rajavidyalaya'. This institution has provided Buddhist education and advanced education to monks and lay-people.

Students of Mahachulalongkorn University studied Buddhism and meditation in both theory and practice. Before graduation, students have to do the internship course in temples or schools. That is to help prolong the establishment of Buddhism.

Keywords: Learning, Mahachulalongkornrajavidyalaya, Meditation, Buddhism

บทนำ

ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของสังคมในรูปแบบต่างๆ มีผลกระทบต่อการศึกษา โดยเฉพาะในสังคมไทยการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องพัฒนาบุคลากรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การพัฒนาคนให้มีคุณภาพเพื่อที่จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ สถานศึกษาเป็นแหล่งความรู้และพัฒนาผู้เรียนให้เรียนความจริง เพื่อให้มีความพร้อมที่จะออกไปอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี จำเป็นต้องมีการปลูกฝัง อบรม ให้มีทัศนคติที่ดีต่อปรับเปลี่ยน ค่านิยม และความเชื่อที่มีอิทธิพลต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยทางด้านการศึกษา นอกจากนั้นยังเกิดความภาคภูมิใจ และมีความสุขในการทำงาน (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๔๕: ๔) เรื่องที่จะช่วยสร้างวัฒนธรรมในการเรียนรู้ได้ก็คือการศึกษา ดังที่พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวว่า “ถ้าไม่มีสมาธิ แม้แต่การศึกษาก็เป็นไปไม่ได้ ไม่มีการศึกษาแล้ว วัฒนธรรมก็เป็นไปไม่ได้ ไม่มีสมาธิแล้วก็ไม่วิปัสสนา เพราะฉะนั้นต้องมีการจัดลำดับให้ถูกต้องว่า มีคน มีจิตใจ มีการศึกษามีวัฒนธรรมและมีวิปัสสนา” (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๙: ๔๒) จากคำกล่าวข้างต้นชี้ให้เห็นว่าสมาธิเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาและส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี เพราะคำว่า สมาธิ แปลกันว่า ความตั้งมั่นของจิต หรือ ภาวะจิตที่แน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนดและอรรถกถาได้นิยามว่า สมาธิ คือภาวะมีอารมณ์หนึ่งเดียวของกุศลจิต (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), ๒๕๕๓: ๑-๒)

การศึกษาสงฆ์เริ่มด้วยการสร้างระเบียบวินัยชีวิตให้ผู้เรียน ด้วยการอยู่ร่วมกัน การรักกัน การเป็นเพื่อนกัน พัฒนาการเรียนรู้การใช้ชีวิตในสังคม ในที่สุดก็มีความสุขภาพจิตใจดี การศึกษาก็พัฒนาต่อไปได้ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๔๒

ในมาตรา ๔ ว่า การศึกษา หมายความว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้และความเจริญของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การศึกษาสงฆ์ไทยในพระพุทธศาสนาเมื่อย้อนไปดูประวัติศาสตร์พบว่า พระสงฆ์มีบทบาทในเรื่องการศึกษาตั้งแต่สมัยสุโขทัย พระสงฆ์ได้พัฒนาตนเองในการเรียนภาษาบาลี เพื่อศึกษาคำสอนในพระพุทธศาสนา แต่การศึกษาสมัยนั้น การศึกษายังไม่รู้รูปแบบที่แน่นอน ทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระสงฆ์ก็ได้พัฒนาตนเองเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา โดยแบ่งเป็นกลุ่มพระคามวาสี คือ ศึกษาด้านปริยัติและพระอรัญวาสี คือ ศึกษาด้านปฏิบัติในป่า แต่ยังไม่รู้รูปแบบการศึกษาที่แน่นอน (สมศักดิ์ บุญปู, ๒๕๕๔: ๑๓๗) ต่อมาการศึกษาของพระสงฆ์ในสมัยกรุงธนบุรี ถือว่ามีปัญหามากเพราะขาดพระสงฆ์ผู้มีความรู้ความสามารถด้านพระพุทธศาสนา สืบเนื่องจากคัมภีร์ถูกทำลายในสมัยเสียกรุงศรีอยุธยา

สมัยกรุงธนบุรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้อุปถัมภ์ถวายการศึกษาแก่พระสงฆ์มาด้วยดีจนสิ้นราชการของพระองค์ ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาของพระสงฆ์ได้พัฒนาต่อเนื่องมาเป็นลำดับทั้งด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ แต่ก็ยังเป็นปัญหาด้านการเรียนการสอน ด้านการวัดประเมินผลที่ยังใช้แบบมุขปาฐะ (สมศักดิ์ บุญปู, ๒๕๕๔: ๑๙๓, ๒๑๓) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๔ การศึกษาของพระสงฆ์ได้มีระบบการศึกษาที่ดีขึ้น โดยมีการ

สร้างบูรณปฏิสังขรณ์วัดและปูชนียสถาน เพื่อพัฒนาการศึกษาสงฆ์อย่างมีรูปแบบที่ดีขึ้น

การศึกษาสงฆ์เจริญรุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงเห็นว่าการศึกษาคือเป็นสิ่งสำคัญจึงได้ปฏิรูปการศึกษา จัดการเรียนการสอนให้เป็นระบบเหมือนนานาอารยประเทศ ให้ราษฎรทุกคนได้รับการศึกษาอย่างมีระบบและสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ทรงสนับสนุนให้คณะสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูงสมัยใหม่ควบคู่กันไป ได้ทรงตั้งสถาปนา มหาธาตุวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๒ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้พระราชทานนามใหม่ว่า มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาของพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ในด้านพระพุทธศาสนาและวิชาการชั้นสูง (สมศักดิ์ บุญปู, ๒๕๕๔: ๓๒๒) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เปิดดำเนินการจัดการเรียนการสอน ในปี พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้เปิดหลักสูตรปริญญาตรีคณะพุทธศาสตร์เป็นคณะแรกและในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เปิดคณะที่ ๒ คือ คณะครุศาสตร์ และปัจจุบันนี้ได้พัฒนาการจัดการเรียนการสอนมาเป็นลำดับ โดยมีทั้งหมดจำนวน ๔ คณะ คือ คณะพุทธศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และบัณฑิตวิทยาลัย (คณะครุศาสตร์, ๒๕๕๔: ๓๕) ซึ่งการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตมีสาขาที่หลากหลาย นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยมีวิชาวิปัสสนากรรมฐานที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ตามหลักคำสอนพุทธศาสนาโดยนิตยาระดับปริญญาตรีจะต้องเรียนในรายวิชาเป็นภาคบังคับแล้ว ต้องปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คือ ต้องปฏิบัติวิปัสนากรรมฐานปีละ ๑๐ วัน ในภาคปฏิบัติจนกว่าจบการศึกษาตามหลักสูตรและหลักปฏิบัติวิปัสนากรรมฐาน ถือเป็นหัวใจสำคัญที่สุดใน

พระพุทธศาสนาที่ชาวพุทธจะต้องเข้าใจและเข้าถึงแก่นของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริงได้

แนวทางการปฏิบัติวิปัสนากรรมฐานของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่ได้จัดการศึกษามาตามปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อมุ่งผลิตบัณฑิตและบุคลากรให้เป็นผู้มีปฏิพาน่าเลื่อมใส ใฝ่รู้ ใฝ่คิด เป็นผู้นำจิตใจและปัญญา มีโลกทัศน์กว้างไกล มีความสามารถในการแก้ปัญหา มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนาและพัฒนาสังคม นอกจากให้นิสิตได้ศึกษาภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสนากรรมฐานอันเป็นวิชาชั้นสูงเพื่อสนองพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้ทรงสถาปนามหาวิทยาลัย

การศึกษาสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันพบว่ามุ่งศึกษาแก่นคำสอนในพระพุทธศาสนา คือ วิปัสนากรรมฐานเพื่อพัฒนาจิตใจให้หลุดพ้นจากกิเลสเบื้องต้น คือศีลบริสุทธิ์ จนถึงท่ามกลางคือสมาธิมั่นคงและพัฒนาตนถึงที่สุดคือปัญญา ด้วยเหตุนี้หลักสติปัฏฐาน ๔ ถือเป็นทางสายเอก และเป็นทางสายเดียวที่ทำให้ผู้ดำเนินตามทางนี้ถึงความบริสุทธิ์หมดจดจนบรรลุพระนิพพาน

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลายว่า “หนทางนี้เป็นหนทางเอกเพื่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงเสียด้วยดี ซึ่งความโศกและความรำไร เพื่อดับไปแห่งทุกข์และโทมนัส เพื่อบรรลุอายุธรรม เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานสิ่งนี้ คือสติปัฏฐาน ๔” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑) แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงยืนยันการศึกษา

เป็นจุดเริ่มต้นที่วิปัสสนากรรมฐาน มีหลักการดังนี้

การกระทำให้จิตสงบระงับจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองเร่าร้อนทั้งหลาย จนจิตใจไม่มีอาการด้นรน ไม่กระสับกระส่ายตลอดเวลาที่กิเลสเหล่านั้น สงบระงับอยู่ โดยประเภทของสมาธิ สมาธิ แปลว่า ตั้งใจมั่น ทรงจิตไว้โดยชอบ มี ๕ อย่าง ได้แก่ ๑) สมาธิ ๑ ได้แก่ เอกัคคตาสมาธิ ๒) สมาธิ ๒ ได้แก่ โลภียสมาธิ และ โลกุตตรสมาธิ ๓) สมาธิ ๓ ได้แก่ ขณิกสมาธิ อุปจารสมาธิ และ อัปปนาสมาธิ ๔) สมาธิ ๔ ได้แก่ ทิฏฐธัมมสุขวิหารสมาธิ ญาณทัสสนสมาธิ สติสัมปชัญญะสมาธิ และ อาสวักขยสมาธิ ๕) สมาธิ ๕ ได้แก่ สุขสมาธิ สันตสมาธิ อริยสมาธิ นิรามิสสมาธิ เอกาปฐิสสมาธิ ได้แก่ สมาธิของมหาบุรุษ (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ), ๒๕๔๖: ๑๒๓)

จะเห็นได้ว่า สมาธิที่ช่วยพัฒนาจิตให้มั่นคงนั้นมีหลายระดับ แต่มีเป้าหมายเหมือนกัน คือ การหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลายและช่วยพัฒนาปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายได้ถูกต้อง ดังที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีนโยบายชัดเจนว่า นิสิตต้องปฏิบัติวิปัสสนาปีการศึกษาละ ๑๐ วัน ทุกคณะวิชา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แนวทางการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีทั้งภาคทฤษฎีที่เป็นรายวิชาต้องเรียนในห้องเรียนอย่างลึกซึ้งแล้ว ได้กำหนดกฎระเบียบให้นิสิตต้องฝึกสมาธิในภาคปฏิบัติทุกระดับชั้น ดังนี้ นิสิตหลักพุทธศาสน์ระดับปริญญาตรีต้องปฏิบัติธรรม (ฝึกสมาธิ) ปีการศึกษาละ ๑๐ วันตามสถานที่มหาวิทยาลัยกำหนด ซึ่งใช้สถานที่หลายแห่งในเวลาเดียวกัน เช่น ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่พุทธมณฑล ที่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ คณะ ๕ สำหรับนิสิต

หลักพุทธศาสน์ระดับปริญญาโท ต้องปฏิบัติธรรม (ฝึกสมาธิ) จำนวน ๓๐ วัน และ นิสิตหลักพุทธศาสน์ระดับปริญญาเอก ต้องปฏิบัติธรรม (ฝึกสมาธิ) จำนวน ๔๕ วัน จึงจะสามารถรับปริญญาได้ โดยมีวิธีการปฏิบัติดังนี้

๑. รูปแบบการปฏิบัติธรรม

รูปแบบการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนามีหลากหลาย แต่โดยเนื้อหาที่สำคัญประกอบด้วย ๒ ส่วนคือ ส่วนการปฏิบัติสมณะ (สมาธิ) และส่วนการปฏิบัติวิปัสสนา (การพิจารณาหลักธรรม) จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติ คือ ปัญญาที่ได้จากการพิจารณาสังขารส่วนสมาธิเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อให้ค้นพบปัญญาได้ง่ายขึ้นเท่านั้น แต่ก็มีผลจำเป็นซึ่งมากน้อยขึ้นอยู่กับบุคคล ในการปฏิบัติจริงต้องปฏิบัติร่วมกัน ไม่สามารถปฏิบัติแต่เพียงส่วนเดียวได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษาควบคู่กันไป ซึ่งมีอยู่ ๒ แนวทางซึ่งประกอบไปด้วย ๑) การใช้สมาธิเป็นตัวนำ คือ การปฏิบัติสมณะ (สมาธิ) เป็นหลักเพื่อให้จิตใจมั่นคงจนเกิดเป็นสมาธิที่แน่วแน่ (ญาณ) แล้วจึงมาพิจารณาหลักธรรม (วิปัสสนา) แนวทางนี้เหมาะสำหรับผู้มีความมานะมาก ๒) การใช้ปัญญาเป็นตัวนำ คือ การพิจารณาหลักธรรม (วิปัสสนา) โดยตรงเป็นหลักจนเกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้ง ทำให้จิตใจสงบเป็นสมาธิ วิธีนี้เหมาะสำหรับผู้มีปัญญามาก

๒. หลักธรรมที่ส่งเสริมการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติวิปัสสนา คือ การพิจารณาหัวข้อธรรมตามหลักพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดปัญญาความรู้แจ้ง ซึ่งถือเป็นหัวใจที่แท้จริงของการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติวิปัสสนามีหลากหลายรูปแบบและหลายแนวทาง โดยมีการแนะนำไว้ในกรรมฐาน ๔๐ ถึงความเหมาะสมในแต่ละบุคคลที่มีอุปนิสัยแตกต่างกันกับหลักธรรม

แต่ละหัวข้อที่สามารถแก้ไขข้อเสียโดยเฉพาะได้ เช่น คนอารมณ์ร้อนควรใช้เมตตาเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติ คนปกติทั่วไปควรใช้มรณสติ หรือ การระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ในการปฏิบัติ เพื่อคงไว้ในความไม่ประมาท เป็นต้น หลักธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละข้อต่างมีไว้เพื่ออธิบายเนื้อหาที่กว้างขวางและลึกซึ้ง โดยการประยุกต์หรือ จัดหมวดหมู่ให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจเท่านั้น แต่ในความเป็นจริงหลักธรรมทุกข้อมีความสัมพันธ์โยงใยคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้โดยมีหลักธรรมสองหมวดใหญ่ที่ครอบคลุมหลักธรรมทั้งหมด และเป็นหัวใจแก่นแท้ของพุทธศาสนา คือ ไตรลักษณ์ และปฏิจจสมุปบาท ทั้งสองหมวดต่างสัมพันธ์เป็นสิ่งเดียวกัน เพียงแต่อธิบายสิ่งต่างๆ คนละกรอบการสังเกตโดยไตรลักษณ์อธิบายสิ่งต่างๆ ในกรอบของลักษณะ ๓ ประการที่เกิดขึ้นในทุกสิ่งไม่มีข้อยกเว้น และปฏิจจสมุปบาทอธิบายในกรอบของกระบวนการกระแสนความสัมพันธ์ที่ครอบคลุมทั้งระบบ (สุกัร ทุมทอง, ๒๕๕๑: ๔๒)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยใช้การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔

สติปัฏฐานเป็นทางสายเอก และเป็นทางสายเดียวที่ทำให้ผู้ดำเนินตามทางนี้ ถึงความบริสุทธิ์หมดจดจนบรรลุพระนิพพาน ดังนั้นผู้ที่ปรารถนาจะบรรลุ มรรค ผล นิพพาน ต้องเริ่มต้นด้วยสติปัฏฐานนี้ ในมหาสติปัฏฐานสูตร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่พระภิกษุทั้งหลาย “หนทางนี้เป็นหนทางเอก เพื่อความบริสุทธิ์หมดจดแห่งสัตว์ทั้งหลาย เพื่อความก้าวล่วงเสียด้วยดี ซึ่งความโศกและความร่ำไร เพื่อดับไปแห่งทุกข์ และโทมนัส เพื่อบรรลุอุบายธรรม เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานสิ่งนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔” (ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๗๓/๓๐๑) นิสิตมหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้เรียนและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามหลักสติปัฏฐาน ๔ ซึ่งรายละเอียดดังนี้

๑. ความหมายของสติปัฏฐาน สติ คือ ความระลึกรู้อารมณ์ที่เป็นฝ่ายดี ยับยั้งมิให้จิตตกไปในทางชั่ว หรือความระลึกได้ที่รู้ทันอารมณ์อันเป็นฝ่ายดี ปฏิจฐาน คือ ความตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์ ดังนั้น สติปัฏฐานก็คือ ความตั้งมั่นในการระลึกรู้อารมณ์ที่เป็นฝ่ายดี มีความหมายโดยเฉพาะถึงอารมณ์อันเป็น ที่ตั้งมั่นแห่งสติ ๔ ประการ ประกอบด้วย กาย เวทนา จิต ธรรม (ที.ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๗๖)

๒. ประเภทของสติปัฏฐาน ๔ มี ๔ ประเภท ได้แก่ ๑) พิจารณาเห็นกายในกาย ภายในเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในและภายนอกเนืองๆ อยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก ๒) พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายในเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาภายนอกเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งภายในและภายนอกเนืองๆ อยู่ มีความเพียรมีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก ๓) พิจารณาเห็นจิตในจิตภายในเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตภายนอกเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นจิตในจิตทั้งภายในและภายนอกเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก และ ๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกเนืองๆ อยู่ พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในและภายนอกเนืองๆ อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสเสียได้ในโลก (อภิ. วิ. (ไทย) ๓๕/๔๓๑/๒๑๑)

นิสิตต้องเรียนรู้และปฏิบัติ ผึกหัดปฏิบัติตนตลอดเวลา ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัยได้ให้นิสิตทุกรูป/คนระดับ
ปริญญาตรีปฏิบัติกรรมฐานปีละๆ ๑๐ วันทุกชั้นปี

๓. จุดประสงค์ของสติปัฏฐาน

พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มีสติตั้งมั่น
พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม โดยมีวัตถุประสงค์
จำแนกได้เป็น ๒ ทาง คือ ๑) สติตั้งมั่นในการ
พิจารณา ปัญญา เพื่อให้เกิดสงบ ซึ่งเรียกว่าสมถ
กัมมัฏฐานมีอานิสงส์ให้บรรลุสมถสมาบัติ ๒) สติ
ตั้งมั่นในการพิจารณารูปนาม เพื่อให้เกิดปัญญา
เห็นไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่ง
เรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน มีอานิสงส์ให้บรรลุถึง
มรรค ผลนิพพาน (พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก
ญาณสิริ), ๒๕๓๒: ๘๓)

การกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์
เพื่อให้รู้เห็นสภาพตามความเป็นจริงว่า สิ่ง
ทั้งหลายล้วนแต่เป็นรูปนามเท่านั้น และรูปนาม
ทั้งหลายเหล่านั้น ก็มีลักษณะเป็น อนิจจัง ทุกขัง
อนัตตา หาได้เป็นแก่นสารยั่งยืนไม่ จะได้ก้าวล่วง
เสียซึ่งความเห็นผิดไม่ให้ติดอยู่ในความยินดียิน
ร้ายอันเป็นการเริ่มต้นที่จะให้ถึงหนทางดับทุกข์ทั้ง
ปวง

๔. บุคคลเหมาะกับสติปัฏฐาน ๔

บุคคลผู้เจริญสมณะและวิปัสสนา ซึ่ง
แบ่งเป็น ๒ อย่าง คือ มั่นทนบุคคล ได้แก่บุคคลผู้มี
ปัญญาอ่อน และ ดิกขบุคคล ได้แก่บุคคลผู้มี
ปัญญากล้า หากจะแบ่งให้ละเอียดก็มี ดังนี้
(ม.ม.อ. (ไทย) ๑๒/๖๕๔)

๑) ตัณหาจริตบุคคลที่มีปัญญาอ่อน
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญกายนุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะเป็นของหยาบ เห็นได้ง่าย
และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๒) ตัณหาจริตบุคคลที่มีปัญญากล้า
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะเป็นกัมมัฏฐานละเอียด
คนมีปัญญากล้าสามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับ
อัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๓) ทิณฺฐิจริตบุคคลที่มีปัญญาอ่อน
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะไม่หยาบไม่ละเอียดเกินไป
และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๔) ทิณฺฐิจริตบุคคลที่มีปัญญากล้า
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญธมมานุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะเป็นกัมมัฏฐานละเอียด
คนมีปัญญากล้าสามารถเห็นได้ง่าย และเหมาะกับ
อัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๕) สมถยานิกบุคคลที่มีปัญญาอ่อน
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญกายนุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะมีนิมิต ที่จะพึงถึงได้โดยไม่
ยากนัก

๖) สมถยานิกบุคคลที่มีปัญญากล้า
บุคคลประเภทนี้ควรเจริญเวทนานุปัสสนาสติปัฏ
ฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะไม่ตั้งอยู่ในอารมณ์หยาบ
และเหมาะกับอัธยาศัยกับบุคคลพวกนี้ วิปัสสนา
ยานิกบุคคล ที่มีปัญญาอ่อน บุคคลประเภทนี้ควร
เจริญจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน จึงจะได้ผลดี
เพราะไม่หยาบไม่ละเอียดเกินไป และเหมาะกับ
อัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๗) วิปัสสนายานิกบุคคลที่มีปัญญา
อ่อน บุคคลประเภทนี้ควรเจริญจิตตานุปัสสนาสติ
ปัฏฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะไม่หยาบไม่ละเอียดเกิน
ไป และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้

๘) วิปัสสนายานิกบุคคลที่มีปัญญา
กล้า บุคคลประเภทนี้ควรเจริญธมมานุปัสสนาสติ
ปัฏฐาน จึงจะได้ผลดีเพราะเป็นอารมณ์ละเอียด
มาก และเหมาะกับอัธยาศัยของบุคคลพวกนี้
นอกจากนั้นพระพุทธองค์ยังได้ตรัสถึง สติปัฏฐาน
๔ ที่สามารถละวิปัสสา คือ ความเข้าใจผิด ๔
อย่าง ได้แก่ (๑) สุภวิปัสสา (เข้าใจผิดคิดว่า
ร่างกายเป็นของงาม) (๒) สุขวิปัสสา (เข้าใจ
ผิดคิดว่าร่างกายเป็นสุข) (๓) นิจจวิปัสสา (เข้าใจ
ผิดคิดว่าร่างกายเป็นของเที่ยง) (๔) อัตตวิปัสสา

(เข้าใจผิดคิดว่าร่างกายเป็นตัวตน) (พระธรรมธีรราชมหาวิทยาลัย (โชคก ญาณสิทธิ), ๒๕๓๒: ๘๓)

สรุป หลักการปฏิบัติธรรมที่เข้าถึงได้ ต้องศึกษาตั้งแต่ความหมายขั้นตอนต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป

หลักการสอบอารมณ์กรรมฐาน

ท่านมหาสี สะยาตอ แบ่งอารมณ์กรรมฐานที่ต้องใส่ใจเป็น ๒ อย่าง คือ อารมณ์หลัก และอารมณ์รอง

๑) อารมณ์หลัก คือ การเคลื่อนไหวขึ้น-ลง (พอง-ยุบ) ของหน้าท้อง อันเป็นผลมาจากการหายใจ ความตั้งใจกำหนดมุ่งไปที่ความรู้สึกแผ่วเบาจากแรงกดดันอันเกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวนั้น ควรเข้าใจว่าวิธีนี้ไม่ใช่การคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของหน้าท้อง แต่เป็นการกำหนดที่กระบวนการทางกายที่เกิดขึ้น โดยรู้ถึงการขึ้นและลง (พองและยุบ) อย่างสม่ำเสมอทุกขั้นตอน รักษาความรู้สึกนั้นไว้โดยมิให้ขาดตอนและไม่ตั้งเครียดเกินไป และถึงแม้การหายใจจะเป็นต้นเหตุของการเคลื่อนไหวที่หน้าท้อง แต่ไม่ถือว่าเป็นการกำหนดลมหายใจเข้า-ออก (อานาปานสติ) เพราะอารมณ์ที่สติกำหนดมิได้กำหนดลมหายใจ แต่กำหนดที่อาการพองและยุบของหน้าท้องอันเกิดจากแรงกดดันขณะหายใจเท่านั้น

๒) อารมณ์รอง เมื่อใดก็ตาม ถ้าความรู้ในการเคลื่อนไหวของหน้าท้องหยุดหายไปหรือไม่ชัดเจน ควรเปลี่ยนความสนใจไปอยู่ที่การสัมผัสและการนั่ง ความรู้ในการสัมผัสและการนั่งนี้เป็นความรู้สำรองจากความรู้ในการเคลื่อนไหวหน้าท้อง และถือเป็นอารมณ์ชั้นรองอย่างหนึ่งของการปฏิบัติ มุ่งความสนใจไปยังจุดต่างๆ ที่รู้สึกสัมผัสต่อเนื่องกันไปตามลำดับ ความรู้สึกสัมผัสในทำนอง เช่น ความรู้สึกที่ก้น เข่า ขา ไหล่ ฯลฯ โดยจับลงที่ความรู้ในทำนอง ควรกำหนดความรู้สึกที่ละส่วนโดยใช้ความยาวของอักษร ๒ พยางค์ เช่น ลูก

หนอ (เข้าสัมผัส) ลูกหนอ (ขาสัมผัส) นั่งหนอ (รู้ในรูปร่าง) ในที่นี้ต้องเข้าใจว่าอารมณ์ของสติปฏิฐาน คือ ความรู้ (สึก) ที่เกิดขึ้นจริงตามลำดับ ไม่ใช่สถานที่ที่ถูกกระทบ และไม่ใช่ที่คำว่า ลูกหนอ นั่งหนอ ฯลฯ

หลังจากฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแต่ละวันแล้วสุดท้ายก็มีการแผ่เมตตา และฟังคำแนะนำของพระวิปัสสนาจารย์ที่นำนิสิตปฏิบัติแต่ละวันต่อไป

บทสรุป

หลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานดังกล่าวแล้วจะเห็นได้ว่า จุดเริ่มต้นของการศึกษาตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือ สอนวิปัสสนากรรมฐานเป็นเบื้องต้นตั้งแต่เริ่มบวชครั้งแรกพระอุปัชฌาย์ก็สอนให้รู้วิธีปฏิบัติเพื่อให้ลูกศิษย์นำไปศึกษา ดังนั้น นิสิตมหาวิทยาลัยก็เช่นเดียวกันจะต้องมีความรู้ความเข้าใจทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อเป็นผู้เผยแพร่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนทั้งในประเทศและต่างประเทศอันเป็นกำลังที่สำคัญของพระพุทธศาสนาต่อไป วิชาวิปัสสนากรรมฐานจึงว่าถือเป็นหัวใจสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งฝึกปฏิบัติให้เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาตามหลักสติปฏิฐาน ซึ่งเป็นกิจกรรมทางจิต มีความสำคัญต่อการสร้างความมั่นใจในตนเอง และสามารถช่วยแนะนำผู้อื่นได้ด้วย ดังนั้น หลักพระพุทธศาสนามีกระบวนการพัฒนาคน ตามภูมิปัญญาของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งจะเป็นทายาทสืบทอดพระพุทธศาสนา เมื่อจบหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิตแล้วก็จะกลับไปปฏิบัติศาสนกิจทั้งในส่วนกลาง ส่วนภูมิภาคและศาสนกิจต่างประเทศในฐานะเป็นบัณฑิตพุทธศาสตร์และเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณของสังคมต่อไป

บรรณานุกรม

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่

๙ พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๙. กรุงเทพฯ: สกายบุ๊กส์, ๒๕๔๕.

คณะครุศาสตร์. ๕๐ ปี คณะครุศาสตร์มหาจุฬาฯ รำลึก. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๒. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินต์ติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๒.

_____. วิปัสสนาญาณโสณ. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). สมาธิ ฐานสู่สุขภาพจิตและปัญญาหยั่งรู้. พิมพ์ครั้งที่ ๙ . กรุงเทพฯ: ศยาม, ๒๕๕๓.

พุทธทาสภิกขุ. ทำไมวิปัสสนาจึงล้มเหลว. กรุงเทพฯ: ตาตา, ๒๕๔๙.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สมศักดิ์ บุญปู. พระสงฆ์กับการศึกษาไทย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

สุภีร์ ทุมทอง. สถิติพื้นฐาน ๔. กรุงเทพฯ : ชุมทองอุตสาหกรรมและการพิมพ์, ๒๕๕๑.